PhD-DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Medvigy Katalin

Kárpátaljai ruszin irodalmi nyelvteremtő kísérletek (1917-2004)

**Készült az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet
Szláv Nyelvészeti Doktori Iskolájának keretében**

Budapest, 2008

ÖSSZEFOGLALÁS

A mai Kárpátalja legnagyobb nemzetisége a ruszin. A helyi ruszin nyelvjárások és az irodalmi nyelvi próbálkozások éppen Kárpátalján, a ruszinság törzsterületén került háttérbe. Hivatalosan ukránoknak számítanak, s mivel a ruszint az ukrán nyelv dialektusaként tartják számon így bonyolulttá vált a nemzetté válás későn kezdődött folyamata. A nemzetté válás eszköze a ruszin nép életében is a nyelv. Minden kis nép ha nyelve közelebb áll is egy erősebb törzshöz, önálló nyelvet, irodalmat szeretne létrehozni. A regionális ruszin nyelv kifejlődését akadályozták a kedvezőtlen politikai viszonyok. A ruszin nyelvterületen le nem zárult nyelvi, etnokultúrális, identitásbeli folyamatok figyelhetők meg. Folyik az ukrán és a ruszin orientáció híveinek küzdelme. A napjainkban zajló folyamatok egy ruszin irodalmi nyelv kialakulásához vezethetnek.

A disszertáció a kárpátaljai ruszin irodalmi nyelvi próbálkozások elemzésével foglalkozik. A kutatás a Kárpátalján megjelent nyelvtanokra, Hodinka A. történelmi tárgyú művére, a mai kárpátaljai ruszin nyelvű sajtóra terjed ki. Abból indultunk ki, hogy a nyelvnek elsősorban társadalmi szükségleteket kell kielégítenie, így az irodalmi nyelvteremtő kísérletek folyamatát a társadalmi élet fejlődésének összefüggésében vizsgáltuk. A nyelvtörténet korszakonkénti elemzéssel még nem foglalkozott. A kutatás során figyelembe vettük az orosz és ukrán nyelv szerepét valamint a nyelvi harcok gyakorlati következményeit.

A ruszin irodalmi nyelvteremtő kísérletekről csak rövidebb lélegzetű munkákban olvashatunk.

A szovjet rezsim két vagy többnyelvű írókat teremtett. A ruszin nyelvű irodalmi alkotásokat csak átírva közölhették. Az újraegyesülés eredménye, hogy Közép-Európából kizárták a térséget, izolálták a nyugati államoktól. A kommunista rezsim széthullása után a független Ukrajnában a történészek, papok, egyházi képviselők, nyelvészek igyekeztek hiteles képet nyújtani a térség életéről, hisz az anyanyelv, a kultúra, a vallás a ruszin nemzet életében is elválaszthatatlan fogalmak.

Az eddigi kutatások eredményei is bizonyítják, hogy Kárpátalja őslakosai nem ukránok, önmegnevezésük szerint ruszinok. A gorbacsovi peresztrojka és a volt Szovjetunió szétesése lehetőséget adott a kárpátaljai ruszinoknak harcolni identitásukért és nyelvükért.

Tekintettel arra, hogy a szovjethatalom évei alatt Ukrajnában igazi kulturális forradalom ment végbe a nyelvjárásokon erősen érezhető az ukrán hatás.

A glasznoszty évei (ezen belül is a 80-90-es évek fordulója) hozták meg a lehetőséget a ruszin etnikum újraszerveződéséhez. A lehetőség felvetette a ruszin irodalmi nyelv kérdésének problémáját. A napjainkban történtek Kárpátalján társadalmi és nyelvészeti szempontból jelentős folyamatok, melyek a ruszin irodalmi nyelv kialakulásához, normalizálódásához vezethetnek. A ruszinok sem népnek, sem nemzetnek nem nevezhetik önmagukat, még kisebbségnek sem. Hasznos lenne, ha a ruszin elit konszenzusra jutna, beszélnének egy egységes nyelvet, hisz a nyelvjárási sajátosságok kiegyenlítődésével egy új irodalmi nyelv keletkezhet.

Az elemzett művek nyelvezete kárpátaljai nyelvjárásokra alapul (kivételt képez Panykevics grammatikája). Panykevics kerülte a népnyelvi elemek, fordulatok használatát. Az ukrán irodalmi nyelvre orientálódott. Hodinka és Kercsa a máramarosi u-zó nyelvjárást vette alapul. Az elemzett kiadványokban a lemák és bojkó nyelvjárási sajátosságok dominálnak. A hucul nyelvjárás kevésbé van képviselve. A vizsgált korszakok egészén végig vonulnak a nyelvjárási eredetű lexikai jellegzetességek. A kiadványokban előforduló dialektizmusok

többsége egész Kárpátalján elterjedt, jelentős közöttük a máramarosi népnyelvi lexika mennyisége. Extralingvális tényezőkkel összefüggésben jelentős a lemák elemek száma. Arányuk jelentősebb az előljárószók körében. Az egyházi szláv lexikát elhanyagolhatónak minősíthetjük. Az ukrán hatás mindegyik elemzett szövegben észlelhető illetve az orosz hatás is kimutatható. Kevés a szlovák elem és a polonizmus. Az elemzett kiadványokban jól tükröződnek a mai ruszin nyelv használatának problémái.

Kárpátalján a hivatalos politika továbbra sem ismeri el a ruszin nyelvet, sőt a fogalom használatát sem.

A ruszin nyelv a nép beszélt nyelve. A nyelvi tények hordozója a nép. Mint látjuk a ruszin nép ma sem mondott le anyanyelvéről, hisz a nemzetiségi hovatartozását a beszélt nyelv alapján határozzák meg. Szükség van új ruszin terminusokra, hisz megfelelő ruszin terminusok híján a nyelvet nem tudnánk használni a közélet egyes területein.

Kárpátalja történelmét a ruszin nép sorsának irodalmi nyelvének alakulását ismerve, figyelembe véve a rezsimváltásokat és más kedvezőtlen körülményeket, tényeket remélhetjük-e, hogy lesz irodalmi nyelvük a kárpátalajai ruszinoknak.

A dolgozatban felvázolt tények illetve az azokból levonható következtetések elegendő magyarázatul szolgálnak a kutatásnak azokhoz az eredményeihez, melyek bizonyítják a ruszin nyelv létjogosultságát.

SUMMARY

The Russin is the largest nationality in today's Ukraine. The local Russin dialects and the literary language became of secondary importance exatly in the original region of Russin, in Ukraine. Officially they are considered Ukrainians and the lately started process of becoming a nation became difficult since the Russin is considered as a dialect of Ukrainian. The most important tool in the process of becoming a nation is the language. Every small population tries to develop their own language and literature. The development of the regional Russin language was difficult because of the political situation. In the Russian region one can notice a never completely ended language, ethno-cultural and identity forming process. There are still figts between the Ukrainian and Russian-population. The processes that are talking place today can lead to the formation of a Rissin literary language.

The dissertation is dealing with the analysis of the Ukrainian Russin literary langiage. The research is based on the published grammar books, Hodinka A.'s historical work and the Russin press of today's Ukraine. The starting point is that a language has to fulfill the needs of a society thus the development of literary language was examined in close connection with the development of social life. The history of linguistics has never dealt with a periodical analysis before. In the process of our research we took into consideration the role of Russin and Ukrainian language and the consequences of the figts between these two.

The Soviet regime gave birth to bi-and multilingual writers. The Russin literary works were published in a transcribed form. The result of the reunion as that the regime was isolated from Central and Western Europe. After the fall of the Communist Regim, the linguists, priests and historians of the independent Ukraine tried to give a true picture of the region since the language, the culture and the religion were indispensable in the life of the Russin nation.

The researches proved that the people of Ukraine consider themselves Russins and not Ukrainians. The Peresztrojka of Gorbacsov and the falling apart of the Soviet Union was a great chance for the Russins to fight for their language and independence.

During the years of the Soviet regime there was a cultural revolution in Ukraine and that can be noticed on the various dialects.

The years of Glasznoszty (the turn of the 80's and 90's) brought along the chance for the redistribution of the Russin literary language. Russins cannot consider themselves a nation or a population, not even a minority. It would be very useful if the Russin elite would arrive to a consensus and they would speak one identical language thus developing a new literary language.

The analyzed works are of Ukrainian dialects (expect The Grammar of Panykevics).
Panykevics was oriented towards the literary language. Hodinka's and Kercsa's is based on the U-zo dialect of Maramaros region. The hucul dialect is less analyzed. The lexical
Typicalities can be followed throughout the analysis of the periods. Most of the dialects were spead all over Ukraine, the lexica of the Maramaros being one of the most important regions. The number lemkizms is big in connection with extralingual factors is significant. The religious Slavic lexica can be considered of less significance. The Ukrainian and Russian effect is noticeable in each analyzed work. There are very few Slovakian elements and few polonisms. in the analysed work. In the analysed works the problems of the Russin language are well noticeable.

Ukrainian politics does not officially accept the use of Russin language, not even the use of the expression.

Russin is the common language used by people. People are the carriers of linguistic facts. As we can see, the Russin population did not give up their mother tongue sine the nationality of the people is determined by the language they talk. There is an urging need for new terminology since the Russin language cannot be talked unless there exists a proper terminology for all fields of life.

Taking into consideration the history of Ukraine, the development of the literary language, the different regimes and unfavorable conditions the country went trough, one can only hope that the Ukrainian Russins will have their own literary language.

The data and the conclusions that this paper contains are an explanation to the results of the researches that prove the rightful existence of the Russin language.

The dissertation is made up of nine main parts. The Note, the Introduction and the presentation of the dialects is followed by the chapters, the Endnotes and the Bibliography.

Témával kapcsolatos publikációk:

1. Egy XIX. Század eleji ruszin kulcsmű (Kutka János: Kis katekizmus) Kisebbségkutatás. 1999, 8. évf., 3. szám, pp.436-438.

2. Koriatovics Theodor. Tények és legendák. Studia Russica XVIII. Budapest, 2000. pp. 160-164.

3. Ruszin irodalmi nyelvteremtő kísérletek Kárpátalján. Studia Russica XIX. Budapest, 2001.pp. 88-92

4. Csehszlovákia nyelvpolitikája. Minerva. Budapest-Beregszász. 2003. pp. 19-44.